

CHYTILEK, Roman – ŠEDO, Jakub – LEBEDA, Tomáš – ČALLOUD, Dalibor: *Volební systémy*. 4. vydání (v Portálu 1.). Praha : Portál, 2009. 376 stran. ISBN: 978-80-7367-548-6.

V době, kdy je téma volebních systémů častým námětem diskusí v České republice, a to nejen mezi politology a ústavními právníky, nýbrž i mezi politiky, v médiích a široké veřejnosti, se publikace učebnice volebních systémů jeví jako užitečná a přínosná – obzvláště v situaci, kdy se zdá, že neexistuje příliš široké povědomí o různých možnostech takzvaného volebního inženýrství. To si zjevně uvědomili i Roman Chytilík a Jakub Šedo, kteří se rozhodli doplnit a nově vydat pět let starou publikaci *Volební systémy*, kterou poprvé jako editoři vydali v roce 2004 (Chytilík – Šedo eds., 2004).

Pětileté období, které dělí první a druhou verzi knihy o volebních systémech, se pozitivně podepsalo na podobě textu recenzované monografie, ačkoli základní osnova zůstává v podstatě totožná jako v prvním vydání. Některé části první publikace knihy, pod kterými byli podepsáni autoři vypadnuvší z autorského kolektivu druhé verze (například Belko, 2004), přebírají autoři druhé verze knihy, aniž by ovšem provedli výraznější změny v původní verzi textu.

Autorský kolektiv

Za nejvýraznější změnu tak považují rozšíření autorského kolektivu o Tomáše Lebedu, čímž došlo k vytvoření velmi silného autorského týmu, které se zdá být dostatečně silnou zárukou kvality předkládané publikace. Tomáš Lebeda je přední český teoretik volebních systémů, dlouhodobě se zabývající problematikou poměrných volebních systémů a s nimi souvisejících politologických témat, přičemž k danému tématu již dříve publikoval množství zajímavých studií, které je v upravené podobě možné nalézt mj. v jeho poslední publikaci (Lebeda, 2008). Roman Chytilík se naproti tomu dlouhodobě zabývá problematikou většinových volebních systémů a jejich účinků¹. Výše dva uvedené přední české teoretiky volebních systémů v autorském kolektivu doplňují Jakub Šedo, který se dlouhodobě věnuje problematice vývoje volebních systémů v zemích střední a východní Evropy (viz Šedo, 2007)², a Dalibor Čaloud, jenž se podrobněji zabývá smíšenými a poměrnými volebními systémy, což bylo zřejmé v první verzi knihy *Volební systémy* (viz Čaloud, 2004; Havlík – Šedo – Čaloud, 2004)³.

Struktura knihy

Knihy je rozdělena do devíti kapitol. První, vstupní kapitola pojednává o problematice volebního práva (a rozlišení mezi termíny volební právo a volební systém) a nastiňuje základní klasifikaci volebních systémů, ze které se bude vycházet v jednotlivých kapitolách věnujících se jednotlivým rodinám volebních systémů (většinové volební systémy v kapitole páté, semiproporční volební systémy v kapitole šesté, poměrné volební systémy v kapitole sedmé a smíšené volební systémy v kapitole osmé). Druhá, třetí a čtvrtá kapitola se zaměřují na otázky související se studiem volebních systémů (zkoumání volebních systémů ve druhé

¹ Zkoumání účinků většinových volebních systémů ostatně bylo tématem Chytilkovy disertační práce (viz Chytilík, 2007b). V rigorózní práci se pak Chytilík podrobněji věnoval zkoumání volebního systému prvního v cíli (viz Chytilík, 2007a).

² Tato kniha je přetištěním Šedovy disertační práce (viz Šedo, 2006).

³ Tématem Čaloudovy diplomové práce bylo srovnání smíšených a personalizovaných poměrných volebních systémů (viz Čaloud, 2005).

kapitole, kvantitativní výzkum v kapitole třetí a volební inženýrství a volební reformy v kapitole čtvrté). Poslední, devátá kapitola je pak věnována otázce vývoje volebního systému v českých zemích, a to od doby před rokem 1848 až do současnosti. Ve výčtu obsahu knihy nesmíme zapomenout na velmi užitečnou přílohu, která formou jednoduše srozumitelné tabulky představuje volební systémy do (dolních komor) parlamentů ve světě.

Z výše uvedeného představení kapitol je tedy zřejmé, kde došlo ke změnám a rozšíření oproti první verzi knihy. První kapitola, jejímž autorem byl v první verzi knihy Jakub Šedo, byla – podle mého názoru velmi vhodně – rozšířena o přístup Reina Taagepera tak, jak jej představil ve své nejnovější publikaci (Taagepera, 2007). Ačkoli mnohé Taageperovy úvahy představené v této knize nejsou v jeho podání úplně nové, tato kniha představuje jejich precizaci a autoři *Volebních systémů* je označují za zatím asi nejkompexnější klasifikaci, případně jako zatím vyvrcholení linie klasifikací kladoucích důraz na velikost volebního obvodu a podobu hlasování (Chytilík *et al.*, 2009, s. 22–23).

Za pozornost stojí rovněž diskuse o většinové prémii, zejména ve vztahu k vývoji diskuse ohledně české sněmovní volební reformy v letech 2006 až 2009. Autoři se přiklánějí k názoru, že mechanismus takzvané většinové premie nelze ztotožnit s premiovými mandáty v poměrném volebním systému a že přítomnost většinové premie implikuje nutnost zařadit takový volební systém do kategorie smíšených volebních systémů.

V souvislosti s touto diskusí by jistě bylo na místě zmínit připomínku Giovannioho Sartoriho k většinové premii představenou v jeho známé knize *Srovnávací ústavní inženýrství*. Sartori (2001: 19) píše, že použití většinové premie lze jen těžko ospravedlnit ve stranických systémech omezeného pluralismu, respektive že tento mechanismus má smysl ve fragmentovaných systémech stran, kdy nutí politické strany utvářet volební koalice, a podporuje tak sjednocovací procesy ve stranickém systému.

Zřetelnou proměnou prošla (původně Chytilíkem podepsaná) kapitola pojednávající o zkoumání volebních systémů. Z této kapitoly vypadla podkapitola o strategických účincích volebních systémů, ačkoli ještě v Chytilíkově disertaci tato podkapitola je (Chytilík, 2007, s. 31–36). Podkapitola o volebních reformách nově dostala podobu samostatné kapitoly, zřejmě jako reflexe skutečnosti poměrně velkého zájmu o tuto problematiku mezi teoretiky volebních systémů. Nově pak přibyla velice zajímavá a velmi přínosná podkapitola o pěti možných přístupech k problematice v současných volebních studiích (empirický směr založený na kvalitativní komparativní analýze, přístupy vycházející z přístupu sociální volby, z teorií racionální volby, v rámci teorií zakotvenosti a v neposlední řadě přístup využívající volební fyziky), tak jak je představuje ve své studii přístupu Reina Taagepera Bernard Grofman (2004, s. 167–170).

Zcela nová je – v porovnání s první verzí knihy – kapitola třetí, zabývající se problematikou kvantitativního výzkumu účinků volebních systémů. Obsahem této kapitoly jsou: duvergerovská agenda v kvantitativním výzkumu, proporcionalita (jako asi nejvýznamnější přínos Tomáše Lebedy pro tuto publikaci) a výzkum volatility. V dřívější verzi této knihy byla tato tematika spíše opomíjena, zatímco konkurenční publikace z téhož roku přinesla seznam indexů k měření proporcionality, deformace, fragmentace, volatility atd. (viz Novák – Lebeda eds., 2004, s. 413–416).

Novou, výrazně rozšířenou podobu získala kapitola o většinových volebních systémech, která v původní verzi knihy byla dílem Romana Chytilka a Petra Huška. V nové verzi knihy je tato kapitola zcela nepochybně dílem Romana Chytilka, což je zřejmé z komparace této kapitoly s jeho disertační prací. Následující kapitola o semiproporčních volebních systémech, ke které se v původní verzi přihlásili Roman Chytilík a Jakub Šedo, byla nepatrně rozšířena a současně došlo k přeskupení podkapitol. Kapitola o poměrných volebních systémech, původně zpracovaná Vlastimilem Havlíkem, Jakubem Šedem a Daliborem Čaloudem, prošla úpravou a doplněním v podání Tomáše Lebedy, což je pochopitelné vzhledem ke skutečnosti, že právě Lebeda rozšířil autorský kolektiv oproti původní verzi. Jen nepatrnou úpravou pak prošla kapitola o smíšených volebních systémech.

Právě kapitolám představujícím jednotlivé kategorie volebních systémů není v podstatě co vytknout. Jejich autoři zcela jasně představují jednotlivé kategorie volebních systémů, popisují jejich fungování a možné účinky. Formální představení je pak doplněno mnoha konkrétními ukázkami z praxe, které napomáhají pochopení probírané problematiky tak, že i laikovi musí být jasné, v čem ona konkrétní varianta volebního systému spočívá. Výklad je vcelku jasný a v podstatě nepřipouští prostor pro dezinterpretaci fungování volebních mechanismů. Současně srozumitelně zodpovídá všechny otázky, které by mohly zájemce o problematiku volebních systémů napadnout. I když jedna otázka by se přece jen našla: kam by autoři zařadili chilský binominální volební systém (viz níže)? Naopak k prvním čtyřem kapitolám a ke kapitole poslední by bylo možné předložit několik kritických poznámek a připomínek (viz dále).

Tři poznámky k tématu zkoumání volebních systémů

Téma vývoje systematického zkoumání volebních systémů a jeho proměny (například důraz na volební systémy jako závislou a nezávislou proměnnou) je zcela nepochybně přínosné, protože umožňuje alespoň částečně pochopit rozdílné přístupy různých autorů v různých obdobích. Stručné představení tohoto vývoje, jak to činí předkládaná kniha, je tak jednoznačně obohacím nejen pro badatele v oblasti volebních systémů, nýbrž i pro širší čtenářstvo. Podrobnější představení Duvergerových hypotéz a diskusí s nimi spojených, včetně kritiky Duvergerova konceptu a Sartoriho reformulace, podobně jako stručná analýza Raeova konceptu, nabízejí konkrétní ukázkou toho, jak se výzkum v oblasti volebních systémů od počátku druhé poloviny dvacátého století vyvíjel a co bylo hlavními předměty jeho zájmu.

Ačkoli po představení například Duvergerova uvažování o volebních systémech autoři připomínají kritiku, které bylo Duvergerovo učení podrobno, kritiku Sartoriho reformulace Duvergerových hypotéz, ačkoli rovněž není nezajímavá a nevýznamná, autoři nezmiňují. Vystačí si s konstatováním, že i Sartoriho koncepce má svá slabší místa, a to i přesto, že poměrně zajímavé kritice tento koncept – spolu s Duvergerovým a Raeovým konceptem – podrobil například německý politolog Dieter Nohlen.

Dieter Nohlen, na rozdíl od Duvergera i Sartoriho, považuje volební systémy za závislé proměnné, z čehož vyvozuje skutečnost, že účinek volebních systémů je natolik závislý na konkrétních společenských a politických faktorech, že diskutovanou kauzální vazbu nelze empiricky dokázat. Dieter Nohlen (1990, s. 273) ve své studii vytýká Duvergerovi, respektive jeho přístupu, tři hlavní deficity: empirický (mnoho výjimek proti naznačeným kauzalitám), teoretický (absence definice podmínek, za nichž jsou hypotézy validní) a metodický (nesrovnává se jeden volební systém s druhým, ale relativně většinový v jednomandátových

obvodech s principem reprezentace; princip reprezentace se však může vyskytovat v rozmanitých formách volebních systémů, které pak mohou mít velmi rozličné účinky). Dále se Nohlen (1990, s. 274–275) vyjadřuje k Raeovu bádání, na jehož adresu poznamenal, že Rae pouze nastavil statistické korelace, aniž by přezkoušel otázku kauzální vazby, což by bylo – podle Nohlena – nutné pro validaci Duvergerových hypotéz. Podle Nohlena tak Rae pouze vyzozoroval, že dualistické státy užívají prostě většinovou volbu. Současně Nohlen připomíná Lijphartův závěr, který nizozemský politolog vyřkl po pečlivém přezkoumání kauzálního chování mezi elementy volebních systémů a struktur stranických systémů, a sice že tyto vztahy jsou podstatně slabší, než Douglas W. Rae ve své studii předpokládal. V neposlední řadě pak Nohlen podrobí kritice i Sartoriho reformulaci Duvergerových hypotéz. Nohlen (1990, s. 276–277) jednak kritizuje, že jsou Sartoriho hypotézy položeny na různých rovinách – zejména se to týká čtvrté hypotézy při jejím srovnání se třemi předchozími. Dále Nohlen připouští pravdivost všech těchto hypotéz, zdůrazňuje ovšem, že jejich vypovídací hodnota je velmi slabá, protože jsou v jádru triviální. Své úvahy o kauzalitě mezi volebními a stranickými systémy Nohlen (1990, s. 281) uzavře konstatováním, že relativně většinový volební systém v jednomandátových volebních obvodech nevede k bipartismu tam, kde převládá společenská fragmentace. V etnicky rozdělených společnostech může mít a pravděpodobně bude mít navíc spíše dezintegrační tendence (více k úvahám o platnosti Duvergerových zákonů například Charvát, 2009a).

Druhou mojí poznámkou je postesknutí si nad tím, že se alespoň stručného rozpracování nedostalo dalšímu dodnes ve světové politologii vlivnému, leč v českém prostředí jaksí opomíjenému konceptu Steina Rokkana, který již na sklonku šedesátých a na počátku sedmdesátých let přistupuje k volebním systémům jako k závislé proměnné. Autoři sice Rokkana a jeho následovníky zmiňují, podrobněji se mu ale nevěnují, protože podle nich byl tento přístup menšinovým tématem.

Třetí poznámka směřuje k představení pěti směrů výzkumu v současných volebních studiích. Protože tuto část považuji za velmi zajímavou a přínosnou, přimlouvám se za její další rozpracování. A to ze dvou důvodů. Jednak se domnívám, že problematice méně znalým čtenářům text neposkytuje dostatek informací o tom, v čem jednotlivé přístupy spočívají. Tento nedostatek podle mého názoru nemůže vyvážit ani to, že součástí této podkapitoly jsou stručně představené dílčí studie reprezentující jednotlivé přístupy. Obsah této podkapitoly by totiž mohl ulehčit studentům a čtenářům orientaci v problematice volebních systémů a navíc by mohl poskytnout studentům volebních systémů východisko pro jednoznačné uchopení konkrétních témat. Domnívám se tedy, že tato podkapitola by měla být v budoucnu podrobněji rozpracována, a přimlouvám se za její předložení jako samostatné kapitoly v učebnici volebních systémů.

Alternativní odpověď na otázku, jakými indexy měřit proporcionalitu

V kapitole o kvantitativním výzkumu účinků volebních systémů autoři narážejí na problém měření proporcionality volebních výsledků. Po představení několika základních a nejpoužívanějších indexů pro měření (dis)proporcionality volebních výsledků (včetně Lebedova vlastního RR indexu, sestaveného na základě teorie reálné kvóty a vylepšujícího d'Hondtův index) se pokouší zodpovědět otázku, jakým indexem měřit proporcionalitu volebních výsledků. Na tuto zapeklitou otázku se snažilo již dříve odpovědět několik teoretiků volebních systémů, někteří z nich pak navrhli vlastní indexy pro měření (dis)proporcionality.

Autoři publikace *Volební systémy* konstatují, že nám v podstatě nezbyvá než se smířit se skutečností, že jediný, ideální a nestranný měřicí nástroj neexistuje. Následně ale – z rodiny indexů založených na principu kvót – autoři doporučí Loosemoreův a Hanbyho *Index of distortion* z roku 1971 jako index, který podle nich představuje nejméně problematickou variantu a který dává jasné a snadno interpretovatelné hodnoty.

Představme si ale alternativní odpověď na výše položenou otázku, které se ve své studii z roku 2003 podrobně věnovali i Rein Taagepera a Bernard Grofman. Taagepera s Grofmanem srovnali devatenáct indexů (sedm z období před rokem 1990 a dvanáct indexů, které se objevily po roce 1990) pomocí dvanácti kritérií (sedmi teoretického a pěti praktického významu), která se významně, ale nikoli zcela – jak ostatně sami autoři přiznávají (Taagepera – Grofman, 2003, s. 665) – překrývala s kritérii, jež již v roce 1994 užil Burt L. Monroe. Na základě výše nastíněného srovnání došli Taagepera s Grofmanem k přesvědčení, že Gallagherův *Least squares index* z roku 1991 by měl být preferovaným indexem – i když výhody, které Gallagherův index ve srovnání s Loosemore-Hanbyho indexem nabízí, nejsou velké, respektive jsou marginální a diskutabilní. Borisjuk, Railings a Thrasher pak ve své studii z roku 2004 (cit. v Gallagher – Mitchell, 2005, s. 602) došli k závěru, že Gallagherův index by měl být použit tehdy, jestliže je cílem měření určit, jak různé volební systémy ovlivňují distribuci mandátů mezi stranami. Naopak Loosemore-Hanbyho index navrhuje upřednostnit při počítání procentního podílu nevyužitých hlasů.

Sporné je také konstatování autorů publikace *Volební systémy*, že Loosemore-Hanbyho index je dnes nejpoužívanější metodou pro měření (dis)proporcionality volebních výsledků. *Index of distortion* byl opravdu dlouhou dobu dominantním nástrojem pro měření (dis)proporcionality, nicméně poté, co Arend Lijphart ve své studii (Lijphart, 1994) použil *Least squares index*, stal se tento rychle hlavním soupeřem Loosemore-Hanbyho indexu (srov. Taagepera – Grofman, 2003, s. 662–663). Gallagher s Mitchellem (2005, s. 602) pak dokonce konstatují, že právě Gallagherův index je dnes nejvíce používaným nástrojem pro měření (dis)proporcionality. Ačkoli se – na základě vlastní zkušenosti z textů, které jsem četl – přikláním spíše ke Gallagherovu tvrzení, necítím se být povolán k tomu, být arbitrem tohoto „sporů“, navíc si uvědomuji nemožnost jeho objektivního rozsouzení. Konstatujme tedy, že *Index of distortion* a *Least squares index* jsou dva nejpoužívanější indexy pro měření (dis)proporcionality, přičemž v posledním desetiletí rapidně narůstaly obliba a počet studií užívajících druhého jmenovaného indexu.

Autorství čtvrté vlny volebního designu

Jak již bylo řečeno výše, velkým přínosem nového vydání knihy je vyčlenění samostatné kapitoly o volebním inženýrství a volebních reformách. Za velmi dobrý nápad považuji rozhodnutí zařadit do této kapitoly stručné shrnutí studie Shauna Bowlera, Davida Farrella a Robina Pettitta, kteří provedli unikátní průzkum, v němž zjišťovali názor expertů na otázku, jaký volební systém považují za nejlepší (více viz Bowler – Farrell – Pettitt, 2005). Možná trochu překvapivě obsadil listinný poměrný volební systém s otevřenými kandidátními listinami až třetí příčku, když jej „předběhly“ personalizovaný poměrný volební systém a volební systém jednoho přenosného hlasu.

Poměrně zajímavá problematika volebního inženýrství v rozdělených společnostech je pojednána spíše úsporně, tato skutečnost je ale na druhou stranu vyvážena zařazením shrnující, přehledné a užitečné tabulky preskriptivních modelů demokracie v rozdělených

společnostech (tabulka umožňuje srovnání konceptu exkluzivního majoritarianismu – v podstatě westminsterský model demokracie, Lijphartova konceptu konsociační demokracie, integrativního konsenzuálního modelu Reynoldsova a v neposlední řadě inkluzivního majoritarianismu – neboli centripetalismu – Horowitzova a Reillyho). Téma anatomie volebních reforem je víceméně vystaveno na studiích Matthewa Soberga Shugarta a jeho konceptu „extrémních volebních systémů“ (viz například Shugart, 2001).

Následuje představení aplikace Huntingtonových demokratizačních vln (Huntington, 1991) v teorii volebních systémů, respektive volebních reforem. S nápadem na tento postup přicházejí Benjamin Reilly a Andrew Reynolds, kteří také rozpracují koncept tří vln volebního designu, v němž se explicitně přihlásí k výše zmíněnému Huntingtonovu konceptu (Reilly – Reynolds, 1999, s. 8–10). Volební reformy v konsolidovaných demokraciích v devadesátých letech dvacátého století Reilly a Reynolds sice zmiňují, a sice jako paralelní procesy probíhající spolu se třetí vlnou volebních reforem (Reilly – Reynolds, 1999, s. 25), nicméně nevydělují je jako samostatnou čtvrtou vlnu, ačkoli z výkladu Chytilka *et al.* by se tak mohlo zdát. Tyto procesy jako čtvrtou vlnu volebního designu explicitně označuje až David Farrell (2001, s. 179).

Autoři v souvislosti se čtvrtou vlnou volebních reforem hovoří pouze o Itálii, Japonsku a Novém Zélandu. Za zmínku by ale jistě stála i skutečnost, že o volební reformě se v této době velmi vážně uvažovalo například ve Spojeném království či že Francie již v roce 1985 přijala poměrný volební systém, aby jej ovšem zase hned po volbách konaných v roce 1986 zrušila a znovuzavedla dvoukolový absolutně většinový volební systém s otevřeným druhým kolem (*majority-plurality*). Otázkou rovněž je, zda by nebylo vhodné doplnit tento seznam zemí přinejmenším o Venezuelu, která v roce 1999 přijala personalizovaný poměrný systém.

Současně by stálo za to alespoň zmínit základní podněty pro čtvrtou vlnu volebních reforem, zvláště když u předchozích tří tak autoři – ač velmi stručně – učinili (procesy budování kontroly nad obyvatelstvem a územím v Evropě a USA v první vlně; procesy detotalitarizace a dekolonizace ve druhé vlně; a procesy demokratizace bývalých nedemokratických režimů v prostoru Latinské Ameriky a jižní, střední a východní Evropy ve vlně třetí). Katalyzátorem změny v Itálii a Japonsku byl problém politické korupce (Dunleavy – Margetts, 1995, s. 26; Katz, 2005, s. 69; Farrell, 2001, s. 180), v Itálii a Izraeli vládní nestabilita a stranická fragmentace (Katz, 2005, s. 69; Norris, 1995, s. 7), na Novém Zélandu (a ve Spojeném království) disproporční tendence westminsterského modelu volebního systému a podprezentování třetích a malých stran (Dunleavy – Margetts, 1995, s. 24–25; Farrell, 2001, s. 180; Katz, 2005, s. 69; Lijphart – Grofman, 1984, s. 11; Norris, 1995, s. 7).

Autoři knihy *Volební systémy* uzavírají zmínku o čtvrté vlně volebního designu konstatováním, že nejčastějším výstupem čtvrté vlny reforem jsou smíšené volební systémy. Tím si ale odporují s výše (i níže) představenou klasifikací volebních systémů, protože konkrétně Nový Zéland (a podobně posléze i Venezuela) přijímá volební systém odpovídající logice německého volebního systému, který označují jako personalizovaný poměrný systém. Vzhledem k tomu, jak autoři klasifikují volební systémy, by tak bylo příhodnější konstatovat, že výstupem čtvrté vlny jsou smíšené nebo personalizované poměrné volební systémy.

Navíc by bylo na místě ještě doplnit jeden charakteristický rys, který odlišuje čtvrtou vlnu od předchozích vln volebního designu – jistý přístup veřejnosti do procesu výběru volebního systému v podobě referend, protože výběr volebního systému nebyl sólovým rozhodnutím

politických elit (Farrell, 2001, s. 180–181; Norris, 1995, s. 7). Pro úplnost připomeňme, že v první verzi publikace *Volební systémy* byla tato skutečnost uvedena (srov. Chytilík, 2004, s. 60).

Kam zařadit chilský, takzvaný binominální volební systém?

V úvodu jsem zmínil jednu otázku, která se váže ke klasifikaci volebních systémů představené autory v knize *Volební systémy*, a sice otázku zařazení chilského, takzvaného binominálního volebního systému přijatého 5. října 1988. Ačkoli chilský volební systém představuje zajímavý studijní materiál zejména vzhledem k unikátnosti použité techniky obsazování křesel zákonodárního sboru, nachází se do značné míry spíše stranou zájmu české i světové politologie. Mezi autory, kteří se problematikou chilského volebního systému zabývají, pak nepanuje úplná shoda, kam tento volební systém zařadit. Převažuje sice obecná tendence podřadit tento systém kategorii poměrných volebních systémů, najdeme ale autory, kteří binominální volební systém staví jako samostatnou kategorii volebních systémů, a dokonce i autory, kteří řadí binominální volební systém do kategorie většinových systémů (Navia – Sandoval, 1998, s. 2–3; Zucco, 2007, s. 307). Autoři knihy *Volební systémy* se ale zařazení chilského volebního systému do své klasifikace volebních systémů vyhýbají a chilský binominální volební systém ve druhé verzi knihy vůbec nezmiňují – ačkoli v první verzi knihy je zmíněn v rámci podkapitoly o listinných poměrných systémech (viz Havlík – Šedo – Čaloud, 2004, s. 129).

Smíšené volební systémy a Josep Colomer

Kapitola o smíšených volebních systémech představuje dva nejznámější a v teorii volebních systémů nejpoužívanější přístupy ke klasifikaci smíšených volebních systémů – starší klasifikaci kanadských politologů Louise Massicotta a Andrého Blaise z roku 1999 a mladší klasifikaci v podání Matthewa S. Shugarta a Martina P. Wattenberga z roku 2001. Ačkoli se někomu může zdát zvláštní a nelogické, že autoři nejprve představují mladší z obou přístupů a až poté starší – alespoň já jsem se s touto výtkou již osobně setkal –, takový postup má svou logiku z hlediska srozumitelnosti výkladu, protože nejprve je představen přístup jednodušší a teprve poté přístup komplexnější, a tedy složitější.

Vzhledem k zaměření se na dvě výše zmíněné koncepce klasifikace v rámci kategorie smíšených volebních systémů ovšem nezbyvá prostor pro stručné představení přístupů jiných. A to i přesto, že přinejmenším přístup katalánského politologa Josepa Colomera by za zmínku jistě stál – minimálně vzhledem k diskusi o české volební reformě z let 2006 až 2009. I když ani Colomerův koncept není natolik komplexní jako přístup Massicottův a Blaisův, od jejichž klasifikace smíšených volebních systémů nedošlo ke skutečnému kvalitativnímu progresu v definování kategorie smíšených volebních systémů.

Colomer (2004: 48–49) rozlišuje tři základní kategorie smíšených volebních systémů: 1) koexistence (v podstatě odpovídá subtypu koexistence u Massicotta s Blaisem); 2) víceúrovňové smíšené systémy, kde má volič pouze jeden hlas, ale hlasy se rozdělují na více úrovních, přičemž v každé úrovni je užita jiná volební formule; 3) paralelní systém (v podstatě odpovídá paralelnímu systému v Massicottově a Blaisově pojetí). Tento přístup navíc Colomerovi umožňuje vyjmout německý volební systém a jemu příbuzné volební systémy z kategorie smíšených volebních systémů a ustavit samostatnou podkategorii

personalizovaného poměrného volebního systému, přičemž v této otázce se shoduje v přístupu s autory knihy *Volební systémy*.

Několik doplňujících informací ke kapitole o vývoji volebního systému v českých zemích

Poslední kapitola knihy *Volební systémy* shrnuje stručně vývoj volebního systému v českých zemích, přičemž je obohacena o množství přehledných tabulek s volebními výsledky. Tabulky jsou srozumitelné a snadno interpretovatelné až na jednu výjimku – způsob zpracování tabulky s výsledky voleb z roku 1946 nepovažuji za šťastný, protože v ní uvedené údaje jsou zavádějící. Zatímco sloupec s procenty hlasů vypočítává podíl počtu hlasů obdržných politickými stranami v rámci každé z republik, sloupec s procenty mandátů odkazuje na podíl zisku mandátů na celostátní úrovni. Ačkoli jde na první pohled v podstatě o marginální problém, byl bych s použitím této tabulky opatrný, protože méně pozorné čtení tabulky by mohlo vést k nesprávné interpretaci volebních výsledků (například že KSČ získala za více než čtyřicet procent hlasů pouze jedenatřicet procent mandátů apod.). V souvislosti s volbami 1946 by jistě nebylo zcela od věci zmínit skutečnost omezení počtu stran, které se mohly účastnit volební soutěže, i když je pravda, že to je všeobecně známá skutečnost.

Podkapitola o volebních systémech první republiky se zaměřuje především na volby do Národního shromáždění, a tak poznámka o obecním volebním zákonu z roku 1919 je uvedena až na poslední stránce této podkapitoly, ačkoli se jednalo o první volební zákon přijatý v samostatném Československu. Navíc zkušenost s obecními volbami pak sehrála nikoli nepodstatnou roli při přijímání volebního systému pro Národní shromáždění, protože by umístění zmínky o obecním řádu volení z roku 1919 na úvod této podkapitoly bylo přínosné.

Autoři se přiklání k zařazení volebního systému užívaného za první republiky pro obecní volby ke kategorii poměrných systémů. K výše uvedenému výkladu ovšem vyvstává otázka, zda tento spíše neodpovídá smíšenému koexistenčnímu systému (podobně jako volby do francouzského Senátu). Zákon č. 75/1919 Sb. o řádu volení do obcí (z 31. ledna 1919) stanovoval, že se volí podle zásady poměrného zastoupení s výjimkou obcí o velikosti do sedmi set obyvatel (na Slovensku do tisíce obyvatel), kde se volilo poměrně pouze tehdy, zažádala-li o to alespoň desetina voličů. V opačném případě se volilo podle většinové volební zásady (více viz Charvát, 2009b, s. 23–25).

Poslední dvě připomínky směřují do podkapitoly o volebním systému komunistického Československa, již autoři zakončují odkazem k doplňovacím volbám konaným v roce 1989. Tyto volby autoři představují jako jedinou výjimku z dlouhodobé praxe komunistických voleb, protože bylo voličům umožněno vybírat ze dvou až tří kandidátů, přičemž tato šance zůstala voliči nevyužita – ve všech volebních obvodech a většinou s drtivým náskokem zvítězil kandidát na prvním místě kandidátky.

S takovýmto hodnocením doplňovacích voleb konaných v roce 1989 se setkáváme v práci Františka Cigánka (1993, s. 61), odkud jej posléze přebírá Marián Belko (2004, s. 189) a odtud Chytilík *et al.* Cigánek s Belkem ještě dodávají, že pouze ve volebním obvodu č. 24 do Sněmovny národů (Domažlice–Klatovy) byl souboj poměrně vyrovnaný a první kandidát na volebním lístku byl zvolen se ziskem 53,3 procenta hlasů (podrobněji se doplňovacím volbám konaným v roce 1989 v tomto volebním obvodu věnuje například Valeš 2004: 172–173).

Výše představené hodnocení je ovšem možné vztáhnout pouze k doplňovacím volbám do obou komor Federálního shromáždění, navíc pouze k dubnovému termínu doplňovacích voleb. Spolu s doplňovacími volbami do Federálního shromáždění proběhly i doplňovací volby ve čtyřech volebních obvodech do České národní rady (ve dvou v dubnu roku 1989 a v dalších dvou v polovině června roku 1989) a ve dvou volebních obvodech do Slovenské národní rady. A právě v dubnových doplňovacích volbách do České národní rady – ve volebním obvodu č. 170 (Bruntál) – došlo ke zvolení Josefa Klímy, tedy kandidáta uvedeného na druhém místě na volebním lístku, a to při zisku dvojnásobného množství voličských hlasů než v případě kandidáta uvedeného na prvním místě hlasovacího lístku. Navíc zdaleka ne ve všech volebních obvodech kandidovalo více kandidátů – protikandidát nebyl postaven tam, kde o mandát usilovali vysocí straničtí funkcionáři (Urbánek, Václavík, Bejda). Současně by bylo dobré v této souvislosti připomenout, že tato výjimka byla pro doplňovací volby použita v kontextu s přípravou volební reformy, kterou se chystali komunisté s vysokou pravděpodobností realizovat po XVIII. sjezdu KSČ naplánovaném na květen roku 1990⁴.

Závěr

Navzdory výše uvedeným připomínkám a poznámkám, které nicméně v převážné většině pouze upřesňují a doplňují informace uvedené v recenzované monografii, považuji knihu *Volební systémy* za velmi zdařilou a přínosnou. Vřele ji doporučuji všem studentům politologie a zájemcům o teorie volebních systémů, jakožto i všem těm, kteří se chtějí lépe orientovat ve složitém světě volebních systémů a politiky volebního inženýrství, a to i z řad laické veřejnosti. Domnívám se totiž, že kniha poskytuje snadno srozumitelný výklad, který umožní pochopení problematiky volebních systémů i člověku dosud v oblasti teorií volebních systémů neznalému. Pro další studium volebních systémů a s nimi souvisejících témat ovšem musí čtenář sáhnout po podrobnějších studiích a publikacích. Prvotním vodítkem, kde hledat, se mu nicméně může stát bohatý seznam literatury, které bylo využito k napsání této učebnice volebních systémů.

Seznam literatury

BELKO, Marián. 2004. „Vývoj volebního systému v Českých zemích od roku 1848“. In CHYTILEK, Roman – ŠEDO, Jakub (eds.). *Volební systémy*. Brno : MPÚ MU, s. 158–209.

BLAU, Adrian. 2004. „A quadruple whammy for first-past-the-post“. *Electoral Studies*, roč. 23, č. 3, s. 431–453.

BOWLER, Shaun – FARRELL, David – PETTITT, Robin. 2005. „Expert Opinion on Electoral Systems: So Which Electoral System Is Best?“. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, roč. 15, č. 1, s. 3–19.

⁴ Podrobněji se problematice komunistické volební reformy a doplňovacích voleb konaných v roce 1989 věnujeme s kolegou Martinem Štefkem v připravované studii nazvané „Kořeny československé volební reformy připravované v druhé polovině osmdesátých let dvacátého století“, která bude publikována v první polovině roku 2010 na stránkách *Politologického časopisu*.

CIGÁNEK, František. 1993. „Předlistopadový parlament ve světle archivní dokumentace“. In *Dvě desetiletí před listopadem 1989*. Praha : Maxdorf, s. 57–86.

COLOMER, Josep. 2004. „The Strategy and History of Electoral System Choice“. In COLOMER, Josep (ed.). *Handbook of Electoral System Choice*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, s. 3–78.

ČALOUD, Dalibor. 2004. „Smíšené volební systémy“. In CHYTILEK, Roman – ŠEDO, Jakub (eds.). *Volební systémy*. Brno : MPÚ MU, s. 143–157.

ČALOUD, Dalibor. 2005. *Smíšené vs. personalizované poměrné volební systémy: stejná nebo různá kategorie?* Diplomová práce, Brno : FSS Masarykovy Univerzity.

DUNLEAVY, Patrick – MARGETTS, Helen. „Understanding the Dynamics of Electoral Reform“. *International Political Science Review*, roč. 16, č. 1, s. 9–29.

FARRELL, David. 2001. *Electoral Systems. A Comparative Introduction*. New York : Palgrave.

GALLAGHER, Michael – MITCHELL, Paul (eds.). 2005. *The Politics of Electoral Systems*. Oxford – New York : Oxford University Press.

GROFMAN, Bernard. 2004. „Rein Taagepera’s approach to the study of electoral systems“. *Journal of Baltic Studies*, roč. 35, č. 2, s. 167–185.

HAVLÍK, Vlastimil – ŠEDO, Jakub – ČALOUD, Dalibor. 2004. „Systémy poměrného zastoupení“. In CHYTILEK, Roman – ŠEDO, Jakub (eds.). *Volební systémy*. Brno : MPÚ MU, s. 104–142.

HUNTINGTON, Samuel. P. 1991. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman : University of Oklahoma Press.

CHARVÁT, Jakub. 2009a. „Úvahy o platnosti Duvergerových hypotéz“. *Slovenská politologická revue*, roč. 9, č. 2, s. 96–106.

CHARVÁT, Jakub. 2009b. „Devadesát let od obecních voleb 1919“. *Listy*, roč. 39, č. 4, s. 23–28.

CHARVÁT, Jakub – ŠTEFEK, Martin. 2010 (v tisku). „Kořeny československé volební reformy připravované v druhé polovině osmdesátých let dvacátého století“. *Politologický časopis*, roč. 17.

CHYTILEK, Roman. 2004. „Zkoumání volebních systémů“. In CHYTILEK, Roman – ŠEDO, Jakub (eds.). *Volební systémy*. Brno : MPÚ MU, s. 37–63.

CHYTILEK, Roman. 2007a. *Zkoumání volebních systémů: systém prvního v cíli*. Rigorózní práce, Brno : FSS Masarykovy Univerzity.

CHYTILEK, Roman. 2007b. *Zkoumání většinových volebních systémů*. Disertační práce,

Brno : FSS Masarykovy Univerzity.

CHYTILEK, Roman – ŠEDO, Jakub (eds.). 2004. *Volební systémy*. Brno : MPÚ MU.

CHYTILEK, Roman – ŠEDO, Jakub – LEBEDA, Tomáš – ČALOUD, Dalibor. 2009. *Volební systémy*. Praha : Portál.

KATZ, Richard. 2005. „Why There Are So Many (or So Few) Electoral Reforms?“. In GALLAGHER, Michael – MITCHELL, Paul (eds.). *The Politics of Electoral Systems*. Oxford – New York : Oxford University Press, s. 57–76.

LEBEDA, Tomáš. 2008. *Volební systémy poměrného zastoupení*. Praha : Karolinum.

LIJPHART, Arend. 1994. *Electoral System and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990*. New York : Oxford University Press.

LIJPHART, Arend – GROFMAN, Bernard. 1984. „Choosing an Electoral System“. In LIJPHART, Arend – GROFMAN, Bernard (eds.). *Choosing an Electoral System. Issues and Alternatives*. New York – London : Praeger, s. 3–14.

NAVIA, Patricio – SANDOVAL, José Miguel. 1998. „Binomial Electoral Law and Multi-Party System: The Chilean Contradiction“. Draft připravený pro *The 1998 meeting of the Latin American Studies Association*, on-line verze (<http://homepages.nyu.edu/~pdn200/papers/Navia&Sandoval.pdf>).

NOHLEN, Dieter. 1990. *Wahlrecht und Parteiensystem. Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen*. Opladen : Leske Verlag & Budrich GmbH.

NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš (eds.). 2004. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda : Aleš Čeněk.

NORRIS, Pippa. 1995. „Introduction: The Politics of Electoral Reform“. *International Political Science Review*, roč. 16, č. 1, s. 3–8.

REILLY, Benjamin – REYNOLDS, Andrew. 1999. *Electoral Systems and Conflict in Divided Societies. Papers on International Conflict Resolution No. 2*. Washington, D. C. : National Academy Press.

SARTORI, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha : SLON.

SHUGART, Matthew Soberg. 2001. „Extreme Electoral Systems and the Appeal of the Mixed-Member Alternative“. In SHUGART, Matthew Soberg – WATTENBERG, Martin P. (eds.). *Mixed-member electoral systems: The Best of Both Worlds?* Oxford : Oxford University Press, s. 25–51.

ŠEDO, Jakub. 2006. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Disertační práce, Brno : FSS Masarykovy Univerzity.

ŠEDO, Jakub. 2007. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno : Centrum pro studium

demokracie a kultury.

TAAGEPERA, Rein. 2007. *Predicting Party Sizes: The Logic of Simple Electoral Systems*. Oxford : Oxford University Press.

TAAGEPERA, Rein – GROFMAN, Bernard. 2003. „Mapping the Indices of Seats–Votes Disproportionality and Inter-Election Volatility“. *Party Politics*, roč. 9, č. 6, s. 659–677.

VALEŠ, Lukáš. 2004. „Rok 1989 pohledem okresu na Západě“. *Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, č. 2, s. 151–184, on-line verze (http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik2-2004/rok1989_pohledem_okresu.pdf).

ZUCCO, Cesar Jr. 2007. „Where’s the bias? A reassessment of the Chilean Electoral System.“ *Electoral Studies*, roč. 26, č. 2, s. 303–314.

Tento výstup vznikl za podpory Univerzity Karlovy v Praze, Filozofické fakulty z prostředků specifického výzkumu na rok 2009, číslo projektu GRANTY/2009/224126.